

HUMANITIES INSTITUTE

Bülent M. Çelik, MA

Vicdan (1966-1968)

EMİRHAN YENİKİ (1909 – 2000)

GENEL BAKIŞ

Yazar Emirhan Nigmatcanoviç Yenikiyev (Emirhan Yeniki) 1909 yılında Başkurdistan'ın Ufa bölgesinde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini doğduğu köyde tamamlayan Yeniki daha sonra Kazan Devlet Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Sonraki yıllarda *Kızıl Tataristan* gazetesinde çalışmaya başlamıştır. *Dost Kişi* (1929) gibi ilk eserlerini bu yıllarda yayımlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında cephede ikmal ve muhafız sınıfında görev alan Yeniki'nin *Bala* (1942), *Gelincik Çiçeği* (1944), *Yalnız Kaz* (1944), *Bir Saatliğine* (1944) gibi eserleri *Sovyet Edebiyatı* dergisinde yayımlanmıştır. Savaşın sonuna da eserlerini kaleme almaya devam eden Yeniki'nin *Sağ Olun Yoldaşlar* (1954), *Güzellik* (1964), *Biz De Askerdik* (1971), *Son Kitap* (1987) gibi birçok eseri yayımlanmıştır. Tatar edebiyatının en çok okunan yazarlarından biri olan Emirhan Yeniki'nin Tatar edebiyatındaki eserleri genellikle benzersiz bir dünya oluşturarak felsefi ve kalıcı sorunları edebî bir dil ile ele alır, okuyucuları bu konular üzerinde düşünmeye teşvik eder. Tatar Devlet Ödülü sahibi Emirhan Yeniki 2000 yılında Kazan'da hayatını kaybetmiştir.

Eser 1968 yılında yayımlanan *Vicdan* adlı povest, Emirhan Yeniki'nin gençlik yıllarında Kazan'da edindiği gözlem ve deneyimlerden beslenerek kaleme aldığı, otobiyografik izler taşıyan en dikkat çekici povestlerinden biridir. Yazarın 1925'ten itibaren Kazan'da yaşaması, rabfakta öğrenim görmesi ve dönemin çalışma hayatını yakından tanınması, eserin toplumsal ve psikolojik gerçekliğini güçlendiren başlıca unsurlardır. Olayların önemli bir bölümü, dönemin en değerli ihraç ürünlerinden biri kabul edilen ve dünyaca ün kazanmış Karagül koyunlarının değerli kürklerinin sınıflandırıldığı bir kürk işletmesinde geçmektedir. Sovyetler Birliği'nin kolektivizasyon sürecini ve Stalin döneminin ideolojik baskılarını sıradan insanların yaşamı üzerinden ele alan eser, bir yandan genç bir adamın ilk aşkını, diğer yandan ise tek bir ihanetin ve siyasi iftiranın insan hayatını nasıl geri dönülmez biçimde değiştirebildiğini çarpıcı bir anlatımla ortaya koyar. Meslek hayatının başındaki Habib Yoldaşev'in umut, aşk ve başarıyla başlayan yaşamı, vicdanı ile ideolojik baskı arasında yapmak zorunda bırakıldığı seçimle dramatik bir kırılmaya dönüşür. Güçlü psikolojik çözümlemeleri, tarihsel ve uzamsal dokusu ve insan vicdanını merkeze alan anlatımıyla *Vicdan* yalnızca bir aşk veya siyasi baskı hikâyesi değil, adalet, sadakat ve ahlaki direniş üzerine kurulmuş etkileyici bir varoluş mücadelesidir.

ÖZET

Habib Yoldaşev'in, otuz beş yıl sonra eski arkadaşı Bekir'e yazdığı mektupta Kazan'a neden bir daha dönmediğini ve neden hiç evlenmediğini anlatmaya başlamasıyla gelişen olaylar, 1930'lu yılların başında üniversite eğitimini maddi nedenlerle bir yıl erteleyerek Kazan'daki bir kürk fabrikasında çalışmaya başlamasıyla geçmişe döner. Depo müdür yardımcısı olarak görev yapan Habib, kısa sürede mesleki başarı kazanırken aynı fabrikada çalışan Hafaza ile derin bir aşk yaşamaya başlar. Ancak annesinin hastalığı nedeniyle döndüğü köyünde kolektivizasyon politikalarının uygulanışına tanık olması ve köylülerin zorla kolhozlara yönlendirilmesine karşı eleştirel bir tavır sergilemesi dönüşünün ardından parti yöneticileri tarafından sınıf düşmanlığı ve karşı devrimcilik suçlamalarına dönüştürülür. Habib'in yalnızca Hafaza'ya anlattığı özel konuşmaların toplantıda aleyhine delil olarak kullanılması, hem siyasi bir komploya maruz kalmasına hem de sevdiği kadının ihanetine uğradığını düşünmesine neden olur. Haksız suçlamalar sonucunda görevinden uzaklaştırılan Habib, suçunu kabul eden bir dilekçe yazması yönündeki baskıları reddederek Kazan'dan ayrılır, eğitimini tamamladıktan sonra Özbekistan'a yerleşip başarılı bir enerji mühendisi olur. Yıllar sonra Bekir'e yazdığı mektupta ise yaşadığı aşkı, uğradığı haksızlıkları ve geçmişin hayatı üzerindeki kalıcı etkilerini değerlendirirken bireyin vicdanı, adalet arayışı ve totaliter düzen karşısındaki ahlaki direnişini sorgular.

OLAY ÖRGÜSÜ

Mektuplaşma Habib Yoldaşev, otuz beş yıl boyunca görüşmediği arkadaşı Bekir ile yıllar sonra mektuplaşarak tekrar iletişim kurmaya başlamıştır. Gençlikte edinilen arkadaşlıkların yaşlılıktaki gibi kısa süreli olmadığını düşünen Habib, Bekir ile tekrar mektuplaşınca geçmişini hatırlamaya başlar. Kendisi Taşkent'te arkadaşı Bekir ise Kazan'da yaşamaktadır. Bu iki şehrin arası uçak ile dört beş saat sürmesine rağmen Habib gençliğini geçirdiği, üniversite okuduğu, çalıştığı ve ilk kez âşık olduğu Kazan'a uzun yıllar geri dönmemiştir. Bu yüzden Habib arkadaşı Bekir'in onun Kazan'a küskünlüğü olacağı gibi bir fikre kapılmaması gerektiğini mektubunda özellikle vurgular. Onun Kazan'a dönmeme sebebi farklıdır. Ancak Bekir mektuplarında Habib'in hem Kazan'a neden dönmediğini hem de neden hâlâ evlenmediğini sormuştur. Nihayet Habib arkadaşının tüm sorularına yanıt verecek mektubunu yazmaya başlar.

Kürk Fabrikasında İşe Başlama 1930 yılının yaz mevsiminin başlarında Habib rabfaktan (Rabfak "İşçi Fakültesi", Sovyetler Birliği'nde Sovyet işçilerini ve köylülerini yüksek öğrenim kurumlarına girmeye hazırlayan lise düzeyinde eğitim kurumudur.) başarılı bir şekilde mezun olmuştur. O yıllarda rabfak mezunu olan gençler için Sovyetler Birliği'nde her kapı açıktır. Ancak Habib yoksul fakat başarılı bir genç olarak üniversiteye geçişini bir yıl ertelemek zorunda kalmıştır. Rabfakta eğitim gördüğü yıllarda da yazları iskelede veya istasyonda hamallık yapan Habib, üniversiteyi bir yıl ertelemenin ona hem maddi hem de eğitim açısından iş hayatında tecrübeler kazandıracağını düşünmektedir. O yıllarda Kazan'da bir kürk fabrikasının açılması Habib'in yazgısına da şekil vermeye başlayacaktır. Habib bu kürk fabrikasına eğitilmiş bir çırak olarak başvurur. Kürk fabrikasının işe alımını yapan personeller Habib'in eğitilmiş biri olmasından dolayı onu atölyedeki maaşı az olan çıraklığın aksine liyakatli bir şekilde kalite kontrol gibi önemli süreçlerin yapıldığı depoya ve oranın müdürünün yardımcılığına görevlendirirler. İki işinden yaklaşık 100 ruble kazanan Habib, Kuybişev'de bir daire tutarak öğrenci yurdundan buraya taşınır.

Depo Kürk fabrikasının deposu Bavman sokağında eskiden rehin işleri ile uğraşan büyük bir binada yer almaktadır. Eski zamanlarda zor duruma düşüldüğünde insanların elbiselerini getirip borç para almak için rehin bıraktıkları bu yer artık her gün Kazan'daki fabrikalardan gelen tonlarca "yumuşak altın"ın yani derilerin personellerin denetiminden geçerek yurt dışına ihraç edildiği önemli bir yere dönüşmüştür. Bu işletme yeni kurulan bağımsız bir işletmedir. Kendi yönetim kadrosu, personelleri, banka işleri ile uğraşan finansçıları ve parti sendikaları bulunmaktadır. Üstelik işletmenin işe alım ve çıkarımlarda tamamen kendi yetkisi bulunmaktadır. Hem fabrikalardan bitmiş ürün alan hem de bu fabrikalara kürkler için ham madde tedarik eden bu işletmede 250 kişi istihdam edilmektedir. İşletme yeni olduğu için personelleri de yenidir; özellikle kalite kontroldeki uzman ustalar kürkleri en iyi tanıyanlar, çeşitlerine ayıranlar ve fiyatlarını belirleyip ihracat için uygunluğunu karar veren kişilerdir. Bu ustaların hepsi özellikle karagülcüler (Orta Asya kökenli Karagül koyunları dünyada evcilleştirilen en eski koyun türü sayılmakta ve kürk koyunu olarak bilinmektedir. Postları dünyadaki en değerli kürklerden sayılmaktadır.) Moskova ve Leningrad'tan (günümüzde St. Petersburg) özellikle davet edilen Mişer Tatarları ustalardır. Kazan'ın her zaman deri ve kürk ticareti ile ünlü olduğunu bilen Habib, bu işletmede karagül koyununun üzerine uzman hiçbir yerli Kazan Tatar'ının olmamasına şaşırır. Mişer Tatarları özellikle karagül kürklerini ayırt etmede gerçekten ustalaşmıştır. Şimdiyse kedi ve tavşan derisini birbirinden ayırt edemeyen gençler bu ustalardan mesleğin önemli yanlarını öğrenmektedir.

Müdür Vasiliy İvanoviç Vasilyev ile Tanışma Habib yeni başladığı işi ve pozisyonu hakkında oldukça meraklıdır. Kendisi sadece bir çırak değil aynı zamanda depo müdürünün yardımcısı yani diğer bir deyişle asistanıdır. Ancak Habib bu sektör hakkında hiçbir eğitimi ve iş bilgisi olmamasına rağmen böyle bir göreve atanmasına ayrıca şaşırılmaktadır. Habib müdürü Vasiliy ile tanışınca tedirgin olmasına rağmen Vasiliy'nin dış görünüşünün aksine sıcakkanlı ve iyi bir insan olduğunu anlar. Vasiliy oldukça mütevazı iyi niyetli ve katı bir komünisttir. Habib hem müdürün evrak, rapor gibi yazı işlerini üstlenir hem de depodaki kürklerin tedarik süreci ve ayrıştırılmasında yoğun bir şekilde görev alır. Özellikle Müdür Vasiliy'nin sürekli toplantılara katılmasından dolayı Habib işletmenin yönetim süreçlerinde de aktif bir şekilde rol alır.

Mesai Saatleri Habib pozisyonu gereği hem Genel Müdür Yuliy Reşevskiy, Komünist Parti temsilcisi Perov Fyodor Nikoleyevich gibi fabrikanın üst düzey yöneticileri ile hem de atölyede çalışan Mişer Tatarları ile vakit geçirmektedir. Kürklerin ayırıştırma süreçlerinde Mişer ustaların çırağı olarak çalışan Habib, atölye çalışanlarının özel hayatlarından ve iş süreçlerinden de deneyim kazanır. O yıllarda Sovyetlerdeki kolektivizasyon politikaları (Kolektivizasyon yani kolhoz, devletin tarımsal üretimi ve iş gücünü tamamen denetlemek, sanayileşmeyi finanse etmek ve kırsaldaki bağımsızlığı yok etmek amacıyla uyguladığı köylülerin bağımsız arazilerinin birleştirilmesiyle kurulan zorunlu ve baskıcı bir merkezi egemenlik politikasıdır.) da atölyedeki toplantılara yansır. Mişerler şehirde gurbetçi olarak çalışıp kazandıklarını köylerine ailelerine göndermektedir. Parti politikaları sonucu kapitalizm ile sosyalizm arasındaki çatışmada insancıl yönü ağır basan Habib toplantılarda sınıf mücadelesinin vurgulanması ve hedefin Mişerler olması nedeniyle tanık olduğu olayları sorgulamaya başlar. O günlerde kendisi gibi bir çıracık olan Basiyr Recepov'un da Mişerlere yönelik ithamlarına tanık olunca onları çalışkanlıkları üzerinden savunmaya başlar.

Hafaza ile Habib'in Tanışması Mesai saatleri yoğun bir şekilde geçen Habib çıracık olarak çalışan kızlardan Hafaza'ya gönlünü kaptırmaya başlar. Onu görünce öğrencilik yıllarındaki kız arkadaşlarına bir şeyler ısmarlayamadığı yoksul ilişkilerini hatırlar. Ancak Habib'in artık bir işi, maaşı ve evi vardır. Hafaza'yı ilk gördüğünde onun fiziksel görünüşünün aksine gözlerinin güzelliğine kapılan Habib, iş yerinde kendisi yönetici kadrosunda olması, Hafaza'nın ise bir çıracık olması nedeniyle kaygılanır. Bu yüzden ona temkinli yaklaşır. İkisi arasındaki bu kıvılcımı fark eden Mişerlerden Emin onunla Hafaza'nın aralarını yapabilecekleri hakkında konuşur. Habib fevri karar vermez ancak Emin, Hafaza'nın dürüst ve iyi bir kız olduğunu onu iş arkadaşları Kasım'ın oğluna da uygun gördüklerinden bahsedince Habib tedirgin olmaya başlar.

Basiyr'ın Hafaza ile Konuşması Habib zamanla Hafaza ile mesai saatleri içinde karagüller gibi çeşitli bahanelerle Hafaza'nın yakınında bulunmak ister. Çünkü ona gönlünü kaptırmıştır. Mesai saatlerinde, atölyede çalışırken ve işe geç kaldığında aklında hep Hafaza vardır. Zamanla muhabbetleri de giderek artar. Ancak Habib işletmede çalışan eski bir komsomol (Komsomol: Sovyetler Birliği'nde Komünist Partisinin gençlik örgütlenmesinin kısaltılmasıdır. Parti üyesi olanlara komsomol denmektedir.) olan Basiyr'ın son zamanlarda sık sık Hafaza'nın yanına gelerek onunla sohbet ettiğini görür. Bu durumdan rahatsız olan Habib hemen Hafaza'ya bu konu hakkında sorular sorar. Böylelikle Basiyr'ın Hafaza ile aynı okuldan olduğunu ve eğitimini yarıda bıraktıktan sonra komsomol olduğunu ancak iki farklı kadını aldattığı için komsomolluktan kovulduğunu ve Hafaza'nın onunla bir ilgisi olmadığını öğrenir. Ayrıca Hafaza, Basiyr'ın sık sık kendine Habib'i övdüğünden de bahseder. Bunun üzerine Habib, Basiyr'ın son zamanlarda kendisine de yakınlaştığını fark eder ve onun hakkında muhakemeye yapmaya başlar.

Tiyatro Kulübünün Oluşturulması Kürk fabrikasında her şey yolunda gitmektedir. Sovyetlerin her yerinde olduğu gibi işçilerin sanatta yer alma kültürü fabrikada da kendini gösterir. Fabrikada bir tiyatro kulübü oluşturulur. Bu kulübün başında da yönetici olduğu için Habib görev alır ve tiyatro rejisörü için en uygun kişi olan Mustafa'yı göreve getirir. Habib de burada suflör olarak görev alır. Birkaç oyundan sonra Tatarların ünlü oyunlarından "Galiyabanu" sahnelenmek istenir. Habib burada "Galiyabanu" karakterini oynaması için Bibinur ile sevgilisi Hafaza arasında kalır. Hafaza rol için uygun olmasına rağmen Bibinur rol için en uygun kişidir ancak Mustafa, Habib'ten çekinerek rolü Bibinur'a vermekten korkar. Habib de Hafaza'nın güceneceği için rolü ona vermemekten çekinmektedir. Ancak sonunda rolü Hafaza'nın kulağına "Seni oyun başkışisi Halil'den kıskanıyorum" diye fısıldayarak ona verir.

Habib'in Köyüne Dönmesi ve İlişkilerinin Bozulması 1930 yılının yaz mevsiminde başlayan Habib ile Hafaza'nın ilişkisi artık gizli değildir. Neredeyse tüm fabrika onların ilişkilerini öğrenmiştir. Hafaza'da mesai saatlerinde sık sık sevgilisinin odasına gelir, sürekli birlikte vakit geçirirler. İlişkileri ilerleyince Habib, Hafaza'nın önceki ilişkilerini sorar, onun hakkında her şeyi öğrenmek ister. Hafaza'yı evine davet eder ona şiir defterini gösterir ve ona şiirler okur. Çifte kumrular gibi ilişkileri sürerken hatta evlenmeyi dahi düşünürlerken bir anda her şey tersine döner. 1931 yılının şubat ayında Habib'in annesi hastalanır ve Habib bir haftalık izin alıp Yapançı'ya doğduğu köye döner.

Yapañçı Köyündeki Olaylar Habib annesinin hastalığı için memleketine bir haftalık izin için geri dönmek zorunda kalır. Yapañçı köyünde yalnızca dedesinden bir ev miras kalan Habib'in babası yıllar önce ölmüştür. Annesi köyde dedelerinden kalma evlerinde yalnız yaşamakta ağabeyi ise Taşkent'te yaşamaktadır. Habib'in annesi sert geçen kış aylarından dolayı soğuk almıştır. Habib annesinin ev düzenini değiştirip onun başında beklerken köyde de kolhozların kurulması ile olaylar patlak vermiştir. Komünist Partisinin emriyle özel mülkiyet olan çiftlikler kolektivizasyon politikaları sonucunda tek bir yerde; kolхозlarda toplanmaya teşvik edilir. Bu durum köylüler ile kolhoz yöneticisi arasında büyük sorunlara yol açmaya başlar. Stalin'in gazetede yayımlanan politikaların köylülerin iradesine bağlı olacağı yazısına rağmen köylüler kolхозlara katılmak istemez ve katılanlar da ayrılmak isterler. Ancak ayrılanlara katılırken verdikleri at, koyun, tarım aleti gibi çiftlik malzemelerini geri vermezler ve ayrılanları köyden sürerler. Habib de ister istemez köydeki bu tartışmanın arasında kalır; köylüler ona gelerek durumu anlatırlar. Habib kolхозları desteklediğini onların da fevri davranmaması gerektiğini söyler ve annesi iyileştikten sonra köyden ayrılmadan kolhoz başkanı ile de görüşür. Ancak kolhoz başkanı ile kolhoz konusunda şiddetli tartışmalar yaşayan Habib köylüler ile kolhoz başkanının arasında kalır. Kendisine kolхозları şikâyet eden bir köylü de o gün tekrar kolhoza katılım belgesi vermiştir. Habib politikaların Stalin'in emrindeki gibi iradeli olması görüşünderken kolhoz başkanı köylülerin çıkarlarına göre hareket ettiklerini söz dinlemez insanlar olduğundan bahseder. Tüm bu yaşananların ardından Habib ertesi gün köyden ayrılır.

Hafaza'nın Soğuk Davranışları Bir haftalık izin gününden sonra işine geri dönen Habib ilk olarak Basıyr ile denk gelir. Basıyr ona birkaç soru sorduktan sonra iş çıkışında bir şeyler yapıp yapmayacaklarını sorar. Ancak Habib ona işi olduğundan bahseder ve onu başından savar. O gün Habib yokluğunda Gıylmetdin adında bir kulakın (Kulak, Sovyetler Birliği döneminde toprak mülkiyeti ve emek yoluyla servet biriktiren, kendi toprağını işleyen ve tarım işçisi çalıştıran varlıklı köylülere verilen isimdir.) yakalandığını öğrenir. Tüm bu olup bitenler dışında Habib işe döndüğü için gözleri sevgilisi Hafaza'yı aramaktadır. Bir haftalık sürede onu çok özlemiştir. O gün Hafaza'yı evine davet eder ve köyden getirdiği çeşitli yiyecekler ve bir şişe şarapla vakit geçirmek ister. Birbirlerine bir haftalık süreçte başlarından geçenleri anlatırlar. Ancak Habib, Hafaza'da farklı bir şeyler sezmeye başlar. Bunu ona sorduğunda her defasında Hafaza bir şey olmadığı cevabını verir. Habib'in dönüşünden iki üç hafta sonra Hafaza'nın davranışları iyiden iyiye değişmeye başlar. Artık Habib'in evine gelmemeye başlar ve mesai saatlerinde molalarda ondan kaçarcasına kız arkadaşları ile sohbet eder ve çıkışta erkenden ayrılır. Habib ise ilk zamanlardaki gibi gözlerini kendisinden kaçırmaması gibi soğuk davranışlarını ona ciddi bir şekilde sorar ancak Hafaza hasta olduğunu bir şey olmadığı yanıtını verir.

Fabrikadaki Beklenmedik Toplantı Habib'in köyden dönüşünün üzerinden bir ay geçmiştir. Bir gün işletmede yönetimden bir kadın personel gelerek elindeki isim listesi ile toplantı olduğunu söyleyerek imza toplamaya başlar. Habib bu duruma oldukça şaşırır, normalde toplantıyı her zaman sesli çağrı ile yapmaktadırlar. O gün Vasiliy hasta olduğu için iş yükü artan Habib toplantıya en son katılan olur. Toplantı alanına girdiğinde Hafaza'dan ayrı bir yere oturur. Genelde her toplantı yan yana oturmalarına rağmen bu kez ayrı otururlar. Toplantıda ayrı bir masada Perov ile Reşevskiy'nin yanında bir de ilçe komitesinden biri vardır. Ayrıca Basıyr da az ileride bir sandalyede ayaklarını üst üste atmış lakayt bir şekilde oturmaktadır. Toplantı kolхозların sınıf mücadelesindeki yerile ilgili olan "Kolхозlarda ikinci Bolşevik Baharı" adlı bildiri ile başlar. Sonra bir anda Basıyr'a söz verilir. Basıyr sınıf mücadelesi ile başladığı sözlerinin ardından Gıylmetdin'in yancılarının aralarında olduğundan bahsederek bir anda Habib Yuldaşev'in adını anar ve onu sınıf mücadelesini yok saymakla suçlar.

Toplantının Bir Anda Habib'in Sorgulanmasına Dönüşmesi Basıyr toplantıda Habib'i sınıf karşıtı mücadeleler yürüten, kulakların marşlarını söyleyen ve köyüne döndüğünde köyündeki köylüleri kolhoz karşıtı düşüncelerle kışkırttığı gibi ağır ithamlarla suçlamaya başlar. Duydukları üzerine şok olan Habib oturduğu yerden olanları izlemekle yetinir. Suçlamalarına devam eden Basıyr onun kolhoz başkanı ile de köylüleri kolhoz için zorlamaması için tartıştığından bahsetmeye başlar. Habib o anda bu olayı sadece Hafaza'ya anlattığını anımsayınca şaşkına döner. Basıyr'ın ardından Parti Temsilcisi Perov sözü Genel Müdür Reşevskiy'e verir. Habib o anda Reşevskiy ile aralarının iyi olması nedeniyle kendini savunacağını düşünür. Ancak Reşevskiy de Habib'in günlük tuttuğunu sıradan bir insanın günlük tutmasının yetişkinlikle açıklanamayacağını çünkü yetişkinlerin Lev Tolstoy kadar ünlü bir

entelektüel olmaması hâlinde günlük tutmanın çocukluk göstergesi olduğundan bahsederek olgunlaşmayan bir çocuğun ne tür faaliyetler yürüttüğünü de anlamasının mümkün olmadığından yola çıkarak Habib'i suçlar. Hayal kırıklığına uğrayan Habib o anda yine günlük tuttuğunu sadece Hafaza'nın bildiğini fark edince daha da ihanete uğramış hissederek.

Toplantının Sonuçlanması Tüm bu suçlamalar karşısında şaşkına dönen Habib'ten kendini savunması istenir. Ancak Habib maruz kaldığı bu iftiralar karşısında kendini nasıl savunacağını bilemez. Her türlü suçlamanın yalan olduğunu kabul etmediğini vurgulayarak suçlamaları reddeder. O anda temsilci Perov, Habib'in köyüne dönmesinin de mi yalan olduğunu söyleyerek Habib'i demagoji yapmamasını sadece suçunu itiraf etmesi gerektiği yönünde sıkıştırır. Habib o anda kendini oldukça yalnız hissetmeye başlar. Kimse onu savunmaz üstelik iftiralar ağırdır ve sorgulanmadan öte suçunun kabul edilmesi gerektiği yönünde baskıcı bir toplantı vardır. Habib suçlamaları reddederek aklına Hafaza'nın bu olaylara şahit olan tek kişi olduğunu hatırlayarak Basiyr'ın yönelttiği her şeyi kendisinin anlatmadığını ve kendisine zaman verilmesini ister. Habib'in amacı bu zamanda Hafaza'nın da dinlenmesi böylelikle kendisinin aklanmasıdır ancak Perov, Reşevskiy ve Basiyr bu konuda onu sürekli sıkıştırarak suçlarından kaçınmaya çalıştığına kulakların faaliyetlerine katılan birinin suçlarını kabullenmeme özgürlüğünün ona verilmemesi gerektiğine ve demagoji yaparak aklanamayacağına diretirler. O sırada söz alarak kendisi hakkında Habib Yoldaşev iyi birisi onu böyle ciddi bir suçla itham etmek için somut delil gerekmedir diyen Vafa Yanbulatov söz alır. Ancak onun bu sözleri de bir şeye yaramaz. Toplantı sonunda temsilci Perov, Habib'in görevden alınması gerektiğine kanaat getirerek oylamaya sunar fakat onun görevden alınmasına el kaldıran Perov, Reşevskiy ve Basiyr'ın aksine oy kimse kullanmaz üstelik o sırada Hafaza da koşarak toplantı alanından ayrılır. Toplantı sonunda herkes salondan ayrılmaya başlar. Habib o anda uğradığı bu iftiraların derin duygusal çöküntüsüyle kendisini bir an önce dışarı atmak isteyerek dışarı çıkar.

Habib'in Eve Kapanması ve Kızların Ziyareti 1931 yılının bahar mevsiminde doğanın en güzel zamanlarından biridir; insanlar dışarıda baharın tadını çıkarmaktadır. Habib ise böyle bir zamanda evinde yalnız başına kendisine yönelten iftiraları ve en yakını Hafaza tarafından ihanete uğraması üzerine düşünmektedir. Habib'in işten kovulmasından sadece iki gün geçmiştir. Tıpkı bir cüzzamlı gibi yalnızca işten kovulmamış, hayattan da dışlanmış. Başına gelenleri düşünerek çaresizlik içinde Basiyr, Perov ve Reşevskiy'nin nasıl bu kadar kötü olabileceğini sorgularken sevgilisi Hafaza'nın ihanetine uğraması onu daha da yaralamıştır. Ancak Habib henüz saf ve genç olan Hafaza'nın Basiyr tarafından aldatıldığını Perov ile Reşevskiy'nin de onu korkutarak konuşturduğunu düşünmektedir. Ansızın pencerede iki kişi belirir. Bunlar Bibinur ile Sara'dır. İki kız Habib için meraklanmış böyle kötü bir durumda hastalanabileceğinden korkarak ne pahasına olursa olsun onu ziyarete gelmiştir. Habib onları içeri davet eder ve olanlar hakkında konuşurlar. Basiyr'ın atölyede dolaştığını kendilerine neler olduğu hakkında sorarak konuşmak istediğini onlarınsa yüz vermediklerini, onun işten çıkarılma emrinin atölyeye asıldığından, Müdür Vasiliy'nin o gün işe gelip Habib Yoldaşev'in böyle bir şey yapmayacağını onun kendi personeli olması nedeniyle nasıl ona sorulmadan kovulduğu üzerine konuştuğu ancak hastalanarak işten ayrıldığından bahsedip ona ilçe komitesine yahut daha üst bir merciye kendini aklamak için müracaat etmesi gerektiğini salık verirler. Habib'in arkasında böyle iyi insanların olduğunu anlaması onun moralini az da olsa düzeltir.

Habib'in Hafaza'yı Görmek İçin Atölyeye Dönmesi Ertesi gün Habib sabah erkenden uyanır. Gidecek bir işi olmadığı için amaçsız bir şekilde yine düşüncelere dalar. Sonra bir anda aklına Hafaza'yı işe giderken görme fikri gelir ve hemen hazırlanıp evden çıkar. Ancak uzun bir süre beklemesine rağmen Hafaza evinden çıkmaz. Bunun üzerine Habib bir yerde kahvaltı yaparak geriye kalan maaşını almak için atölyeye gitmeye karar verir. Atölyeye geldiği anda Perov ile karşılaşır ve Perov onu odasına davet eder. Perov odasında Habib'e kulak casusu olmadığına inandığını ama köyden dönüp kolhoz karşıtı sözler söylemesi nedeniyle suçlu olduğu ve bir pişmanlık ve itiraf dilekçesi yazmasını ister. Habib yine olanlara şaşırarak kendisine yönlendirilen iftiralara karşı çıkar ama Perov onu bölerek deneyimsiz olduğuna dair suçunu kabullendiğin bir dilekçe yazman tek yol der. Habib içinde bulunduğu durumda itiraz etmesinin anlamsız olacağını düşünerek düşünceğini söyleyerek odadan ayrılır.

Habib'in Vafa Yanbulatov ile Görüşmesi İşletmeden ayrılan Habib zihnini durgunlaştırmak için bir restorana gidip birkaç bira içerek sakinleşmeye çalışır. O anda Vafa Yanbulatov ile görüşmesi gerektiğine kanaat getirerek mesai bitince onun evine gitmeye karar verir. Restorandan sonra sinemaya giden Habib, Harry Piel'in başrolünde olduğu bir Amerikan filminin ardından Tukay Sokağındaki Vafa'nın evine gider. Yolda karşılaştığı Vafa onu gayet sıcakkanlı bir şekilde karşılar ve evine davet eder. Habib başından geçenleri orada Vafa'ya anlatır. Vafa Yanbulatov, Habib'in öncelikle aklanması gerektiğini ve ne olursa olsun adalet yerini bulduğunda Hafaza'nın ahlaki açıdan suçlu kalacağını düşündüğünü söyler. Perov'un istediği dilekçeyi de yazmak zorunda olduğunu çünkü karar olduğunu suçlu ilan edildiğini vurgular. Habib bunun üzerine daha detaylı anlatınca Vafa, Perov'un yönelttiği suçlamalarda somut delili olmadığı için böyle bir dilekçe istediği çünkü bu şekilde onun suçları kabul ederek Perov'un konumunu sağlamlaştıracağını ifade eder. Ayrıca Vafa, Habib'i ilçe komitesinde görev yapan Manguşev ile de görüşmesini ona tavsiye eder. Habib, Vafa'nın bu açık sözleri karşısında acı duymaya başlar. Perov'un istediği dilekçeyi kesinlikle yazmayacağını vurgulayarak mücadelesine devam edeceğini söyleyerek oradan ayrılır.

Habib'in Kazan'dan Ayrılışı Vafa ile konuşmasının ardından evine dönen Habib ev sahibi ile karşılaşır. Ev sahibi ona Hafaza'nın gelip uzun bir süre onu beklediğini söyler. Bunu duyan Habib hemen sokağa geri çıkar ve Hafaza'yı aramaya başlar. Ancak bulamayarak eve döner. Sabah uyandığında kürk fabrikasının muhasebesine giderek işten ayrılış belgesini ve maaşını alıp kimseye veda etmeden Kazan'dan ayrılmak üzere yola çıkar. Para kazanmak için eğitimine bir yıl ara verdiğinden tekrar üniversiteye hazırlanmaya ve enerji mühendisi olmaya karar verir. Bu yüzden Verkhniy Uslon'a yerleşerek burada ek olarak yük taşımacılığı yaparak derslerine çalışır.

Mektubun Sonu Habib başından geçen olayları uzun uzun anlattığı için Bekir'e geri kalan bölümü kısaca anlatmak ister. Kendisi artık Özbekistan'da yaşayan bir enerji mühendisidir. Kazan'dan ayrıldıktan sonra bir daha oraya dönmemiştir. Verkhniy Uslon'da enerji mühendisliğini kazanıp dört yıl sonra 1936 yılında mezun olmasının ardından Taşkent'e atanma ihtimali çıkınca hemen kabul ederek Özbekistan'a yerleşmiştir. Ancak hayatında başka kadınlar olmasına rağmen evlenmemiştir. Zaman zaman Kazan'ı ve Hafaza'yı hatırladığını ancak onu tamamen unuttuğundan bahseder. Savaşın sona kürek fabrikasından çalışan biriyle karşılaşınca kısa bir sohbet etmişler ve Hafaza'nın bir yıl daha orada çalıştıktan sonra bir öğretmen ile evlenip Ufa'ya yerleştiğini öğrenmiştir. Habib o anda Bekir'e eğer yıllar önce sokağa tekrar çıktığında Hafaza'yı bulabilmiş olsa muhtemelen Perov'un dilekçe teklifini kabul ederek aşkı için iftiralara katlanarak Hafaza'yı koruyabileceğini vurgular. Ancak şimdi yalnız ve başarılı bir mühendistir. Habib mektubunu bir gün dünyada iftiracı, kötü niyetli ve iki yüzlü insanların tekrar vicdan sahibi olabileceğine inandığını vurgulayarak arkadaşı Bekir'i bir gün misafiri olması için davet ettiği sözleriyle sonlandırır.

KİŞİLER

Habib Yoldaşev (İlkeli) Eserin başkişisi Habib Yoldaşev çocuk yaşta babasını kaybeden ve çocukluğu yoksulluk içinde geçen hayata karşı tutumunda iyimser, çalışkan, zeki ve ilkeli bir karakter olarak tasvir edilir. Yoksul bir ailenin çocuğu olan Habib, babasının kaybının ardından 1920'li yıllardaki dönemin büyük kıtlığını da yaşamış, ağabeyinin yardımlarıyla hayatta kalabilmiştir. Çocukluğu kısa bir süre Taşkent'te geçmiş ancak sonrasında köyüne dönerek eğitim almaya karar vermiştir. O dönemde bir lise düzeyinde işçileri ve köylülerin eğitimini üstlenen saygın bir kurum olan rabfak ta eğitim almıştır. Rabfak eğitiminin ardından buradan oldukça başarılı mezun olan başkişi Habib maddi sıkıntılar çektiği için üniversite eğitimi bir yıl erteleme kararı alıp Kazan'da bir kürk fabrikasında çalışarak eğitimi için gerekli parayı biriktirmeye başlamıştır. Yokluk ve kimsesizlikle hayata atılan bu genç Lenin'in ideallerine bağlı, çalışkan, disiplinli ve kendi kararlarını erkenden vermeye başlayan bir olgunlukta karakter olarak gelişim gösterir. Ancak Habib, hayatının en kritik dönemeçlerinde ve en ağır baskılar altında kaldığı anlarda bile doğruluğundan ödün vermeyen ilkeli bir karakter olarak öne çıkar. Kürk fabrikasında çalışırken kendisine yönelik ağır iftiralar atıldığında ve kurtuluş yolu olarak sahte bir itiraf dilekçesi istendiği anda dahi ilkelerinden ödün vermez. Parti temsilcisi Perov'un, suçlu olmadığını bilmesine rağmen kendi konumunu sağlamlaştırmak için ondan istediği pişmanlık dilekçesini yazmayı; işlemediği bir suçu üstlenmek ve onurundan feragat etmek anlamına geleceği için kesin bir şekilde reddeder. Zaman zaman sevgilisi Hafaza'nın onuru ve kendisinin eğitimi için paraya ihtiyacı

olduğundan bu teklifi kabul etmeyi düşünse de ilkesinden ve onurundan taviz vermez. Bu tavizsiz duruşu onun sadece kariyerini değil, sevdiği şehir ve geleceğini de terk etmesine neden olur.

Örnek Olay “Aşk onurdan daha güçlü olurdu çünkü Hafaza’nın hatırı için vicdanıma aykırı olsa bile o gün Hafaza ile karşılaşmış olsaydım; telafisi mümkün olmayan şeyi yapardım. Çünkü o zamanlar Hafaza’yı korumaktan ve tekrar benim olmasını sağlamaktan başka seçeneğim yoktu. Fakat olacakları sadece Tanrı bilir. Asılsız bir suçlamadan pişmanlık duyarak kabullenip kurtulan birini daha önce hiç duymadım. Bu yüzden diyorum ki belki de Hafaza ile karşılaşmadan “kaçmam” en iyi karardı.”

Çalışkan ve İdealist Habib yoksul bir geçmişten gelmesine rağmen Rabfak’tan başarıyla mezun olmuş ve eğitimine devam edebilmek için yaz tatillerinde iskele ve istasyonda hamallık dahil her türlü zorlu işte çalışmış azimli bir gençtir. Bu çalışkanlığının sonucu olarak eğitilmiş olmasının meyvesini de kürk fabrikasında sadece bir çırak olarak kalmayıp Müdür Vasiliy’in yardımcısı olması ve karagül ayırmadaki teknik detayları hızla öğrenmesi onun işine olan bağlılığının yanında idealist bir genç olduğunun göstergesidir.

Örnek Olay Habib’in işe başladığında dikkatini çekenlerden biri dünyaca ünlü karagül kürklerinin ustalarının Kazan’daki Tatarlar arasından çıkmamasıdır. “Şaşırtıcı olan Kazan her zaman deri ve kürk ticaretiyle ünlü olan bir şehir olmasına rağmen yerli Tatarlar arasında gerçek kürkçü sayısı çok azdır.” Bunun bilincinde olan başkişi müdür yardımcılığıyla ilgili ofis işlerini bitirdikten sonra hemen atölyeye bu işi öğrenmeye gelir ve Mişer ustalardan biri olan Emin’in yanında çıraklık yapar.

İnsancıl ve İyimser Başkişi Habib Yoldaşev’in karakter özelliklerinden bir diğeri onun insancıl yanıdır. O, iyi bir komünist ve Lenin ideallerine bağlı olmasına rağmen politikanın gerektirdiği sınıfsız toplum ideallerini Mişerler ve kendi köylüleri söz konusu olduğunda sorgulayan ve akli ile duyguları arasında kaybolan bir karakterdir. Sovyetler Birliği’nin kolektivizasyon gibi sert siyasi atmosferine rağmen sınıf mücadelesi adı altında hedef gösterilen Mişer Tatarlarının çalışkanlıkları üzerinden savunacak kadar insancıl ve iyimser bir bakış açısına sahiptir. Aynı zamanda Yapançı’daki köylülerin de kolhozlara zorla alınmasını da yine insanların özel haklarına aykırı olduğunu düşünerek Stalin’in gazetede yayımlanan yazısını örnek gösterir. Ancak bu yazının devamındaki kolhozların başarısına giden yolda güç kullanma ifadesini farklı yorumlar. Onun kolhozlara katılıştaki özgür insan iradesinde direktmesi -hatta bu yüzden kürk fabrikasından çıkartılır- tamamen insan merkezli ve iyimser yanıyla ilgilidir.

Örnek Olay “Ancak onlara açıkça, sizi kolhoza zorla sokamazlar; parti böyle emretmiyor, parti; köylülere anlatarak, öğretmek kolhoza teşvik etmeyi emrediyor. Ayrıca Lenin de orta sınıf köylülerin ezilmemesi gerektiği hakkında kararlar vermişti. Eğer bunlara rağmen sizi hâlâ zorla kolhozlara almaya çalışıyorlarsa; korkmayın, bunu yerel yönetimlere hatta Kazan’a ve Moskova’ya iletin.”

Sevdalı Habib Yoldaşev’in sevdalı yanı onun ilkeli ve rasyonel duruşunun altındaki en hassas ve savunmasız yönünü temsil etmektedir. Onun Hafaza’ya olan aşkı, Kazan’daki gençlik yıllarının en neşeli ve aynı zamanda en hüznü hatırasıdır. Bu aşk, Habib’in Hafaza’yı fabrikada gördüğü ilk anda onun fiziksel özelliklerinden ziyade gözlerinin güzelliğine vurulmasıyla başlamıştır. Aşkını büyük bir incelikle yaşayan Habib, sevdiği kıza yakın olabilmek için iş yerinde karagül kürklerini bahane ederek onun etrafında dolaşır; hatta tiyatro kulübünde ona rol verirken kulağına “Seni oyun başkişisi Halil’den kıskanıyorum” diye fısıldayarak oyunun başrolünü imtiyazlı bir şekilde ona verecek kadar da tutkuludur. Bunun yanında Habib’in sevda anlayışı aynı zamanda sanatsaldır. Hafaza’yı evine davet edip ona şiir defterini göstermesi ve ona şiirler okuması duygularını sanatla harmanlayan romantik bir ruh taşıdığının göstergesidir. Ancak Habib’in bu sevdalı yanı, aynı zamanda onun en büyük imtihanı olur. Habib’in hayatının en önemli özel anlarını; sırlarını ve günlüğünü paylaştığı Hafaza’nın kendisine ihanet ettiğinde en mahrem sırlarını iftiracılar anlattığını anladığında yaşadığı hayal kırıklığı tarif edilemez bir boyuttadır. Buna rağmen sevgisine olan sadakati ve merhameti o kadar güçlüdür ki Hafaza’yı suçlamak yerine onun kandırılarak veya korkutulularak konuşturulduğunu düşünecek boyuttadır. Habib’in Hafaza’ya olan aşkının büyüklüğü mektubunun sonunda yaptığı çarpıcı itirafla ölçülebilir; Habib, Kazan’dan ayrılmadan hemen önce Hafaza’yı sokaklarda aramış ve eğer o gece onunla karşılaşmış olsa tüm ilkelerini ve onurunu bir kenara bırakıp aşkı için sahte itiraf dilekçesini

imzalayabileceğini belirtmiştir. Otuz beş yıl boyunca hiç evlenmemesi ve ilk aşkının şehri olan Kazan'a bir daha asla dönmemesi bu sevdanın onda -her ne kadar bunu dile getiremeye de davranışları bu yöndedir- bıraktığı onulmaz yaranın ve ömürlük sadakatın en somut göstergesidir.

Örnek Olay Habib Yoldaşev eser boyunca karşılaştığı olaylara her zaman ilkeli, insancıl ve anlayışlı bir duruş sergilemektedir. Ancak tiyatro kulübü oluşturulduğunda "Galiyabanu" oyununda başkişiyi oynayacak en nitelikli oyuncu Bibinur olmasına rağmen Habib burada aşkının gözlerini bürümesiyle akılcı ve ilkeli duruşunu bir yana bırakarak liyakatsiz bir biçimde rolü sevgilisine verir.

Hafaza (Deneyimsiz) Hafaza, eserde saf bir aşk ile dönemin acımasız siyasi baskıları arasında kalan, bu baskılar altında ezilerek trajik bir hata yapan, sevgi ile korku arasında sıkışmış bir karakterdir. Habib ile arasındaki derin bağa ve ona duyduğu aşka rağmen Habib'in sadece kendisine anlattığı mahrem sırları ve günlük tuttuğu bilgisini başkalarına aktarması onun karakterindeki en büyük kırılma noktasıdır. Ancak bu eylemi kötü niyetinden ziyade Basıyr gibi manipülatif kişilerin aldatmacalarına kanması veya Perov ile Reşevskiy gibi otorite figürleri tarafından korkutulması sonucunda gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu durum onu kötü bir karakter olmaktan çıkarıp sistemin çarkları arasında iradesi zayıflatılmış, hayata yeni atılan deneyimsiz bir genç olarak sevdiği adamlarla kendi güvenliği arasında bir seçim yapmaya zorlanmış trajik bir figür hâline getirmiştir.

Perov Fyodor Nikoleyeviç (Fırsatçı) Perov Fyodor Nikoleyeviç kürk fabrikasında, Komünist Parti temsilcisi ve aynı zamanda insan kaynakları müdürü olarak görev yapan çıkarıcı, iki yüzlü, manipülatif ve baskıcı bir karakter olarak öne çıkar. Perov, eserde Sovyet bürokrasisinin ve Parti mekanizmasının acımasız, pragmatik ve adaletten ziyade kendi konumunu korumaya odaklanmış otoriter ve fırsatçı yönünü temsil etmektedir. Fabrikadaki Komünist Parti temsilcisi olarak görevi ideolojik düzeni sağlamaktır ancak bunu yaparken gerçeğin ne olduğuyla değil, dosyanın nasıl kitabına uygun kapatılacağıyla ilgilenmektedir. Başkişi Habib'in suçsuz olduğunu içten içe bilmesine rağmen kendi siyasi konumunu sağlamlaştırmak ve bir başarı hikâyesi yazmak adına Habib'den sahte bir pişmanlık dilekçesi istemesi onun fırsatçı yanını en net şekilde ortaya koymaktadır. Daha önce işten kulak yanlısı olduğundan çıkarılan Gıylmetdin'in sahte kimlik bilgileri ile işe girişine de Perov onay vermiştir. Bu yüzden sistemdeki açığını örtmek için Habib Yoldaşev'i hedef göstererek kendi konumunu meşrulaştırmak istemektedir. Perov için bireyin onuru veya hayatı, sistemin çarklarının sorunsuz dönmesi yanında hiçbir değer taşımamaktadır. Perov Fyodor Nikoleyeviç'in karakter tasviri, vicdanın yerini siyasi ikbalin aldığı, adaletin ise sadece güçlü olanın konumunu korumak için kullandığı bir kılıf olduğu yozlaşmış bir düzenin sembolik ismi olarak ortaya çıkmaktadır.

Manipülatif ve Baskıcı Perov'un işletmede düzenlenen toplantı sırasında Habib'in kendisini savunma çabalarını demagoji yapmak olarak nitelendirerek onu susturmaya çalışması Perov'un baskıcı yönetim anlayışını göstermektedir. Antagonist olarak sunulan Perov karakteri, suçlu olduğunu kanıtlayamadığı bir noktada kurbanını psikolojik olarak köşeye sıkıştırarak ona kendi suçunu -ki bu suçu Habib işlememiştir- itiraf ettirmeye çalışacak kadar manipülatiftir.

İkiyüzlü Perov'un karakterindeki en çarpıcı özelliklerden biri ikiyüzlülüğüdür. Toplantı sırasında herkesin önünde Habib'i "sınıf karşıtı faaliyetler" yürütmekle ve "kulak casusu" olmakla suçlarken baş başa kaldıkları odada ona aslında casus olduğuna inanmadığını itiraf etmiştir. Bu durum onun eylemlerinin kişisel bir inançtan olmadığını tamamen siyasi bir tiyatrodan ibaret olduğunu gözler önüne sermektedir.

Duygusuz Habib'in yaşadığı derin duygusal çöküntüye veya fabrikadaki diğer işçilerin Habib'e olan güvenine karşı tamamen duyarsızdır. Perov, insanları birer birey olarak değil, ideolojik hedeflere ulaşmak için kullanılan birer araç veya istatistik olarak gören sistemin ruhsuz bir temsilcisidir.

Yuli Davutoviç Reşevskiy (Pragmatist) Yuli Reşevskiy, eserde gücün yanında yer almayı kişisel bağların ve adaletin üstünde tutan, statükocu ve pragmatist bir yönetici figürü olarak tasvir edilir. Kürk fabrikasının Genel Müdürü olarak başlangıçta Habib ile aralarında iyi bir ilişki varmış izlenimi verir; ne var ki Habib bu yüzden hakkındaki ağır suçlamalar karşısında Reşevskiy'nin kendisine destek olacağını ummuştur. Ancak Reşevskiy, beklentilerin aksine Basıyr'ın ve Perov'un yanında saf tutarak

Habib'e karşı yapmacık ama bir o kadar da acımasız bir tavır almıştır. Habib'in günlük tutmasını "çocukluk" ve "olgunlaşmamışlık" olarak nitelendirerek sıradan bir insanın ancak Lev Tolstoy gibi büyük bir entelektüel olması hâlinde günlük tutabileceğini savunmaktadır. Bu argümanı ile Habib'in güvenilirliğini sarsmayı ve onu siyasi açıdan savunmasız bırakmayı amaçlayan Reşevskiy sistemin çıkarları uğruna en yakınındakileri dahi feda edebilen soğukkanlı bir karakteri temsil etmektedir.

Basıyr Recepov (Entrikacı) Eserin bir diğer antagonist karakteri olan Basıyr Recepov, kıskançlığını ve siyasi geleceğini "sınıf mücadelesi" kılıfı altında gizleyen, iftiracı ve entrikacı bir karakterdir. Recepov eğitime Hafaza ile aynı okulda başlamış, üç yıl kadar sınıf tekrarı yapmış ve son olarak okuldan ayrılmıştır. Recepov iki evlilik yapmış ve bu iki evliliğinde de kadınlara haksızlık yaparak ayrılmıştır. Bir süre komsomol olarak görev yapmasına rağmen ikinci evliliğinde suistimal ettiği eşi onu şikâyet edince komsomolluk görevine son verilmiştir. Ardından kürk fabrikasında çırak olarak işe girmiştir. Habib ile aynı fabrikada çırak olarak çalışmasına rağmen onun başarısını ve Hafaza ile olan ilişkisini sindiremediği anlaşılan Basıyr, eline geçen en küçük bilgi kırıntısını bile bir yıkım aracına dönüştürebilecek kadar tehlikeli bir karakterdir. Bu yüzden Habib onu "kariyer odaklı" olarak nitelendirmektedir. Başkışı Habib'in sadece Hafaza'ya özel olarak anlattığı köydeki olayları ve günlük tuttuğu bilgisini bir şekilde öğrenip bunları fabrikadaki toplantıda kulak faaliyeti, sınıf ve kolhoz karşıtlığı gibi ağır suçlamalara dönüştürerek sunması onun entrikacı yapısının en somut göstergesidir. Basıyr için doğruluk veya arkadaşlığın aksine sistemin gözüne girerek kendine yer açmak esastır. Bu niyetle Habib ve Hafaza'ya yanaşır ve sonunda hem ikisinin ayrılmasına hem de Habib'in işinden ağır suçlamalarla kovulmasına neden olur. Bu kötülüklerinin meyvesini de Habib'in boşalan konumuna getirilerek almış olur.

Emin Usta (Mişer Tatarlarının Tiplemesi) Eserdeki Mişer Tatarı olan karagül ustalarından biri olan Emin, fabrikadaki Mişer Tatarları grubunun bir parçası olarak grup içi dayanışmayı, dürüstlüğü ve geleneksel değerleri temsil eden yardımsever ve yol gösterici bir tip olarak tasvir edilir. Emin'in de dahil olduğu Mişer grubu, karagül kürklerini tanıma ve ayırtırma konusunda Moskova ve Leningrad'dan (St. Petersburg) özel olarak davet edilecek kadar üstün bir ustalığa sahiptir. Bu yönleriyle onlar, fabrikada işin teknik kalitesini belirleyen, yumuşak altın olarak değerlendirilen karagül kürkünün değerini en iyi bilen saygın ustalardır. Mişerler, şehirde gurbetçi olarak çalışıp kazandıklarını köylerindeki ailelerine gönderen, zor şartlar altında dahi disiplinlerinden ödün vermeyen çalışan insanlardır. Ancak onların bu feodal yaşantıları dönemin kolektivizasyon politikaları gereği "sınıf mücadelesi" adı altında özel mülkiyet ile zenginleşmeleriyle "kapitalist yandaşlığı" gibi ithamlarla karşılaşmalarına neden olur. Başkışı Habib Yoldaşev onları toplantılarda iş disiplinleri ve fedakârlıkları nedeniyle savunmaktadır ancak aynı zamanda iyi bir komünist olarak da kendisiyle çatışmaktadır. Dolayısıyla Mişerler eserde çalışan, zanaatkar ve disiplinli bir biçimde tasvir edilirken aynı zamanda feodal bir biçimde köylerinde kümelenerek hem köylerinde toprak sahibi olup hem de şehirlerde çalışarak köylerinde kendi özel mülkiyetlerini inşa eden sınıfsız bir toplumun en büyük karşıtları olarak yansıtılmaktadır. Ayrıca Mişerleri temsil eden Emin, Hafaza ile Habib'in arasını yapmayı çalışır ve Hafaza'nın "dürüst ve iyi bir kız" olduğuna dair teminat vererek Habib'in onunla evlenmesi gerektiğini ciddi düşünmüyorsa kızdan uzak durması gerektiğini vurgular. Çünkü Emin ile diğer Mişerler, Hafaza'yı uzaktan gözlemleyerek onu daha önce iş arkadaşları Kasım'ın oğluna uygun görmüştür. Bu yüzden Emin'e göre Habib ya ciddi düşünmeli ya da bir kızla bu konuda oynamamalıdır. Söz konusu bu durum Mişerlerin evlilik ve aile kurma gibi konularda geleneksel bir bakış açısına sahip olduklarını göstergesidir. Onlar için bir kişinin ahlakı ve toplum içindeki yeri, bireysel arzulardan önce gelmektedir.

Vafa Yanbulatov (Gerçek Komünist) Vafa Yanbulatov -başkışı Habib Yoldaşev'in deyişiyle iyi ve gerçek bir komünist- eserin vicdanlı ve adalet odaklı komünist figürü olarak baskıcı sistemin içerisinde dürüstlüğünü ve insanlığını koruyabilen sosyalist gerçekçiliğin komünizmi yansıtan olumlu tiplemesidir. Vafa Kazan'ın merkezinde Tukay Caddesi'nde yaşamaktadır. Onun odasında geleneksel bir Tatar evinde olduğu gibi yuvarlak bir masa, dolap gibi eşyalar vardır. Evinde Ayasofya'yı tasvir eden ve Lenin'in bulunduğu iki tablo vardır. Vafa, başkışı Habib'in iftiralar sonucunda çaresiz ve bunalıma girdiği dönemde düşüncelerine güvenerek başvurduğu ve işletmedeki herkesin Perov ve Basıyr'ın iftiralarına sessiz kaldığı veya korkudan boyun eğdiği o kritik toplantıda Habib'i savunmak için söz alma cesareti gösteren ve somut delil olmadan suçlama yapılamayacağını haykıran tek kişidir. Sadece bir arkadaş olmanın ötesinde aynı zamanda bilge bir yol gösterici olan Yanbulatov, Habib'e Perov'un

kurduğu itiraf dilekçesi tuzağının ardındaki gerçek niyeti deşifre etmiş ve onun aklanması için stratejik tavsiyelerde bulunmuştur. Toplumun dışladığı Habib'i evinde sıcakkanlılıkla ağırlayarak ona moral veren Yanbulatov, olaylara sadece politik bir pencereden değil, sarsılmaz bir ahlaki pusula ve derin bir vicdanla yaklaşan, güce değil hakikate inanmayı tercih eden saygın bir figürdür.

TEMALAR

TOPLUM

Ekonomi: Kolektivizasyon (Kolhozlaşma) Eserin merkezi temasını oluşturan politik tema, 1930'ların Sovyetler Birliği'nde tarımsal üretimi ve iş gücünü denetlemek amacıyla uygulanan, köylülerin bağımsız arazilerinin birleştirilmesine dayanan kolektivizasyon (kolhoz) politikası etrafında şekillenmektedir. Kolhoz teması eserde hem Habib'in kendi idealleri ile Yapançı köyünde karşılaştığı olaylara insancıl yaklaşmasıyla belirginleşir hem de Komünist Partisi'nin bir temsilcisi olarak Perov Fyodor Nikoleyeviç'in işletmedeki Mişer Tatarlarının özel mülkiyetlerine zenginlik katarak feodal olarak gücü ellerinde bulundurmalarına karşı söylemleri ile ortaya çıkar. Kolektivizasyon kâğıt üzerinde Stalin'in beyanatlarına göre köylülerin hür iradesine dayalı görünse de uygulamada bağımsızlığını korumak veya kolhozdan ayrılmak isteyen köylülerin atlarına, koyunlarına ve tarım aletlerine el konulup köylerinden sürülmelerine yol açan zorunlu ve baskıcı bir yapıya sahiptir. Habib'in annesini ziyarete gittiği Yapançı köyünde tanık olduğu bu haksızlıklar karşısında köylülerin yanında yer alması ve kolhoz başkanıyla sert bir tartışmaya girmesi onun siyasi kaderini belirleyen kilit olgu olarak yüzleşeceği gerçek olacaktır. Nitekim fabrikadaki toplantıda köydeki bu insani ve eleştirel duruşu Basiyr tarafından "kulak yandaşlığı" ve "sınıf karşıtı faaliyet" olarak çarpıtılarak Habib'i toplum önünde küçük düşüren politik bir suçlama aracı olarak kullanılır. Böylece kolektivizasyon eserde sadece ekonomik bir reformun aksine bireylerin sadakatini ölçen ve aykırı sesleri tasfiye etmek için kullanılan kuşatıcı bir politik baskı mekanizması olarak tasvir edilmiştir.

Örnek Olay Habib Yoldaşev hasta annesini ziyaret ettiği Yapançı köyünde kolhozlaştırma sürecinde köylülerin at, inek, tarım aleti gibi yatırımlarla bu sürece katıldıklarını, kimilerinin tekrar ayrılmak istediklerinde yatırımlarını geri alamadıklarını dahası köyden sürüldüklerini bizzat köylülerden dinlemiştir. Bunun üzerine ilkeli bir duruş sergileyerek Lenin ve Stalin'in ideallerinden örnekler vererek insanların hür iradesiyle kolhoza katılması görüşünü kolhoz başkanına iletmıştır. Bu sahnede oldukça şiddetli tartışma yaşanmış ve kolhoz başkanı Habib'in savunduğu köylülerin başvuru talebini gösterince Habib dün kendisine şikâyetle bulunan köylünün bugün başvuru yaptığını görünce hayal kırıklığı yaşamıştır.

Eğitim Eserdeki eğitim teması Sovyetler Birliği politikaları sonucunda toplumun her kesimini ilgilendiren kültür, sanat, eğitim, sanayi gibi alanlara özellikle işçi sınıfının dahil edilmesi amacıyla insanların yaşamını şekillendiren yeniliklerden biri olan rabfaklar üzerinedir. Eserin başkişisi Habib'in de rabfak mezunu olması dönemin sosyal yapısındaki önemli bir değişimi simgelemektedir. Rabfaklar, işçi ve köylü sınıfından gelen gençlerin yükseköğrenime hazırlanarak sosyal statü atlamalarına olanak tanıyan kurumlar olarak konumlandırılmıştır. Habib'in yoksul bir geçmişten gelip bu okul sayesinde liyakatli bir göreve atanması ve ardından enerji mühendisliği alanında eğitimine devam edebilmesi eğitimin toplumsal yükseliş için temel bir araç olduğunu vurgulamaktadır.

Sanat ve Zanaat Sanat ve Zanaat teması eserde karagül kürkü üzerine emeğin geleneksel ustalığı ile işçilerin kültürel birikiminin birleştiği tiyatro noktasında kesişerek işlenmektedir. Moskova ve Leningrad gibi şehirlerden özellikle davet edilen Mişer Tatarları "yumuşak altın" olarak adlandırılan değerli karagül kürklerini ayırt etme ve değerlendirme konusundaki uzmanlıklarıyla zanaatın kadim temsilcileridir. Bu ustalar, mesleğin inceliklerini genç kuşaklara aktararak fabrikayı adeta bir okul hâline getirirken bu teknik üretim süreci, işçilerin sanatsal faaliyetlere katıldığı tiyatro kulübü ile estetik bir boyut kazanmıştır. Fabrikada "Galiyabanu" gibi klasik Tatar oyunlarının sahnelenmesi ve işçilerin bu süreçte aktif görev alması sanatın işçi sınıfı içindeki birleştirici ve kültürel mirası koruyucu gücünü yansıtmaktadır.

PSİKOLOJİK

Ayrılık Eserde dikkat çeken çok yönlü bir diğer tema ayrılık temasıdır. Bu tema yalnızca uzamsal bir uzaklaşma olmanın ötesinde bireyin onuru ve duygusal dünyasında derin izler bırakan çok boyutlu bir kopuş süreci olarak değerlendirilebilir. Eserdeki ayrılığın psikolojik boyutu Habib ile Hafaza arasındaki sessiz ve ihanetin gölgesinde kalan kırılmayla başlamıştır. Habib'in özel konuşmalarının ve günlüğünün bizzat sevdiği kadın tarafından iftiracılara verildiğini anlaması ikili arasındaki bağı fiziksel kopuştan çok ilk olarak zihinsel bir yıkıma uğratmıştır. Habib tutkuyla bağlandığı sevgilisi Hafaza'yı son kez toplantı anında kendisine yöneltilen suçlamalar sırasında sessiz kaldığı ve ardından toplantıyı koşarak terk ettiği sırada görmüştür. Söz konusu ayrılık Habib'in yaşadığı duygusal kopuşun ilk işaretidir. Uzamsal olarak ise ayrılık teması Habib'in kimseye veda etmeden Kazan'dan ayrılması ve uçakla sadece dört-beş saatlik mesafedeki bu şehre otuz beş yıl boyunca bir kez bile adım atmamasıyla nihai bir sessiz sürgün boyutuna dönüşmüştür. Habib'in hayatında başka kadınların olmasına rağmen ömrü boyunca hiç evlenmemesi ve Taşkent'e yerleşerek geçmişinden kaçma kararı; Kazan'dan ayrılışının sıradan bir tezahürü olmasının aksine yaşadığı ihanetin ve toplumsal adaletsizliğin zihninde yarattığı aşılması güç bir ruhsal mesafe olduğunun işareti olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla ayrılık teması, hem başkişinin hayatını ruhsal olarak şekillendiren bir süreci yansıtırken hem de çok sevdiği Kazan'a geri dönemeyerek gurbette hayat sürmek zorunda kalan başarılı bir mühendisi tasvir etmektedir.

KARAKTER

İftira Sözlük anlamı "bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme" olarak verilen iftira suçunun teması, eserde bireyin toplum içindeki konumunu ve toplumsal mekanizmaların bireyi nasıl şekillendirdiğini ele aldığı için sosyal tema altında verilmiştir. Zira iftira teması bu eserde sadece kişisel hırsların konu olduğu bir saldırı olmanın ötesinde bir insanı toplumdan tamamen soyutlayan sosyal bir imha aracı olarak işlenmektedir. İftira teması, Basiyr gibi fırsatçıların şahsi kinlerini toplumsal bir meseleymiş gibi meşrulaştırarak sunmasıyla yansıtılır. Basiyr Recepov, Habib'i "sınıf karşıtı mücadele yürütmek", "kulakların marşlarını söylemek" ve "köylüleri kolhoz karşıtı düşüncelerle kışkırtmak" gibi dönemin en ağır sosyal suçlarıyla itham etmektedir. Bu iftiralar, fabrikadaki kalabalık toplantıda dile getirildiği anda, Habib sadece bir çalışan olmaktan çıkıp kendi deyimiyle toplumun gözünde bir cüzzamlı hâline gelmiş olur. İftiranın sosyal gücü o kadar büyüktür ki Habib sadece işinden kovulmakla kalmaz hem toplum içinde hem de evinde yalnız başına kaldığında hayattan ve toplumdan dışlanmış hissine kapılır. İftira sonrası toplum ikiye bölünmüştür. Bir yanda Perov ve Reşevskiy gibi güce tapan ve iftirayı onaylayan otorite figürleri varken diğer yanda bu sosyal baskıya rağmen insani bağlarını koparmayan Bibinur, Sara ve Vafa Yanbulatov gibi karakterler yer almıştır. Bibinur ve Sara'nın "sınıf düşmanı" ilan edilen Habib'i evinde ziyaret etmesi toplumsal dışlanma riskine karşı gösterilen büyük bir vefa örneğidir. Öte yandan Genel Müdür Reşevskiy'nin, Habib'in günlük tutmasını "çocukluk" ve "entelektüel yetersizlik" olarak yaftalaması iftiranın kurumsal düzeyde nasıl meşrulaştırıldığını göstermektedir. Bu durum, sosyal hiyerarşide üstte olanların altındakileri ezmek için iftirayı profesyonel bir kılıfa büründürbildiğini göstermektedir.

İhanet Eserde sosyal bir olgu olarak ihanet teması şahsi bir güven kırılmasının ötesine geçerek mahremiyetin toplumsal bir infaz aracına ve siyasi bir silaha dönüştürülmesini tasvir etmektedir. Bu temanın en dikkat çeken yanı Habib'in sadece Hafaza ile paylaştığı en özel sırlarının -günlük tutması ve köydeki kolhoz meselelerine dair samimi görüşleri gibi- Basiyr gibi fırsatçıların elinde bir "devrim karşıtlığı" argümanına dönüştürülmesidir. Sosyal ihanetin bu boyutu en yakın görülen insanın bile baskıcı bir sistem veya manipülatif figürler tarafından birer muhbir haline getirilebileceği gerçeğini vurgularken bireyin en savunmasız anında, toplum önünde "cüzzamlı" bir ötekine dönüştürülmesine zemin hazırlamaktadır. Ayrıca Hafaza'nın ağlayarak toplantıyı terk etmesi veya sonrasında Habib'i evinin önünde beklemesi gibi sahneler ihanetin sadece bir kötü niyetten doğmadığı aynı zamanda sistemin bireyi korkuyla kuşatarak iradesini felç etmesinden doğan sosyal bir trajedi olduğunu çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Öyleyse eserdeki ihanetin boyutu hem sosyal çıkarlar uğruna hem de Hafaza ile Habib'in arasındaki aşk ilişkisinde bireylerin birbirlerine karşı yükümlülüklerine ihanet etmeleri olarak belirginleşmektedir.

GELENEKLER

Evlilik: Geleneksel ve Modern İlişkiler ve Flört yapma

Eserde evlilik ve flört üzerinden geleneksel ve modern ilişkilerin karşıt şekilde yansıtıldığı görülmektedir. Bu tema modernleşen Sovyet toplumunun ve sanayileşen şehir hayatının ortasında geleneksel Tatar toplum yapısının ve ahlaki değerlerinin nasıl canlı kaldığı ancak aynı zamanda zamanın şartlarına göre nasıl değiştiğini gösteren en önemli sosyal unsurlardan biridir. Bu temanın geleneksel boyutu özellikle Mişer Tatarlarından Emin'in şahsında somutlaşır. Habib ile Hafaza arasındaki duygusal etkileşimi ilk fark eden kişi olan Emin'in, Habib'e çöpçatan olmayı teklif etmesi bireysel duyguların toplumsal bir onay ve denetim mekanizmasıyla nasıl kurumsallaştığının göstergesidir. Emin'in bu girişimi, sadece iki genci bir araya getirme arzusu değil, aynı zamanda topluluğun bir üyesinin mutluluğunu grubun genel huzuruyla ilişkilendiren geleneksel bir sorumluluktur. Emin'in, Hafaza'nın "dürüst ve iyi bir kız" olduğuna dair teminat vermesi ve onu daha önce iş arkadaşları Kasım'ın oğluna uygun gördüklerini belirtmesi; evliliğin o dönemde hâlâ aileler ve topluluk büyükleri arasında istişare edilen kolektif bir mesele olduğunu gösterirken temanın modern boyutu Habib ile Hafaza'nın geleneksel -görücü usulü ve Emin'in kastettiğinin aksine- işleyişin tersine resmiyet kazandırılmadan flört edilen evlilik dışı ilişkileri ile karşıtlık oluşturularak işlenmiştir. Bu durum aynı zamanda değişen Tatar toplumunun Rus sosyal yapısından nasıl etkilendiğinin de bir göstergesidir.

GEÇMİŞ

Hatıra Psikolojik bir olgu olarak hatıra, geçmiş deneyimlerin, duyguların ve bilgilerin zihinsel süreçlerde işlenerek saklanması ve gerektiğinde bilinçli veya bilinçsiz olarak geri çağırılması sürecidir. Hatıralar, durağan birer iz olmanın ötesinde her hatırlandığında duygusal bağlamlara göre yeniden şekillenen devingen zihinsel yapılarıdır. Bu doğrultuda hatıra teması eserde durağan bir geçmiş kaydından ziyade psikolojik süreçlerle sürekli yeniden şekillenen ve karakterin şimdisini inşa eden devingen bir yapı olarak tasvir edilmektedir. Başkişi Habib Yoldaşev'in 35 yıl sonra arkadaşı Bekir'den aldığı mektupla başlayan hatırlama süreci, hatıraların zihinde sadece depolanmadığını, her geri çağırıldığında o anki duygusal bağlamla nasıl yeniden anlamlandırıldığını gösteren bir süreç işaret etmektedir. Dolayısıyla Habib'in mektubunu yazmaya başladığında geri çağırmaya başladığı Kazan hatıralarının onun üniversite okuduğu şehrin yanında her hatırlandığında ilk aşkın heyecanını ve hayatta ihanet kadar acı bir deneyimin olduğunu kendi vicdan muhakemesiyle tartarak şimdisini oluşturmasıyla zihnin her an yeniden kurulan devingen bir süreç olmasına örnek olarak verilebilir. Ayrıca başkişinin bu süreci yönetmesinde uzamsal belleğin de belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Habib'in zihninde Kazan, Bavman Sokağı'ndaki kürk deposundan Tukay Sokağı'ndaki Vafa'nın evine, Kuybişev'de tuttuğu ilk daireden Yapançı köyündeki ana evine kadar uzanan her noktası belirli bir duygu ve olayla sabitlenmiş karmaşık bir zihinsel harita olarak kodlanmıştır. Taşkent ile Kazan arasındaki fiziksel mesafe uçakla sadece birkaç saatlik uzaklıktayken Habib'in bu şehre 35 yıl boyunca ayak basmaması -her ne kadar kendisi eserde dile getiremese de- uzamsal belleğinde bu mekânların geçmiş travmalarını ve yarım kalan aşk hikâyesiyle eşleşmiş olmasının bir yansıması sayılabilir.

TARTIŞMA SORULARI

1. Eserin başlığı *Vicdan*, hikâyedeki hangi karakterin eylemleri veya iç hesaplaşmalarıyla en çarpıcı şekilde örtüşmektedir?
2. Sovyetler Birliği'nin sınıfsız bir toplum yaratma politikaları ile aynı zamanda onların politikalarına karşıt Mişerlerin köylerinde feodal olarak hayat sürmesi üzerine neler söylenebilir?

KAYNAKLAR

Еники, Ә. (2022). Вөждән. Ә. Еники içinde, Әсәрләр. 2 том (s. 326-495). ЛитРес.
<https://play.google.com/store/books/details?id=IdNiEAAAQBAJ>
<https://breeds.okstate.edu/sheep/karakul-sheep>
<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/emirhan-yeniki>
<https://www.britannica.com/science/memory-psychology>

Kürkleriyle Dünyaca Ünlü Karagöl Koyunları